

مقدمه

اطلاعات آماری این فصل، شامل تعداد جمعیت و ویژگی‌های آن براساس آخرین سرشماری جمعیت در سال ۱۳۹۵ و مقایسه اقلام منتخب جمعیتی در سرشماری‌های انجام شده و نیز تعداد وقایع حیاتی ولادت، فوت، ازدواج و طلاق می‌باشد که در زیر به سابقه تولید آمار در هر یک از زمینه‌های یاد شده، اشاره می‌شود.

در زمان قاجاریه تلاش‌های پراکنده‌ای برای شمارش جمعیت انجام گرفت که اغلب به صورت موردی به اجرا در آمده است. در سال ۱۲۹۷، اداره ثبت احوال کشور به منظور ثبت وقایع چهارگانه، تأسیس شد. با ثبت اطلاعات مربوط به ولادت، فوت، ازدواج و طلاق توسط اداره مذکور، ضرورت اطلاع از جمعیت کشور و تعیین سازمانی که موظف به جمع‌آوری این اطلاعات باشد، مورد توجه قرار گرفت.

در سال ۱۳۰۳ شمسی، با تصویب آیین‌نامه‌ای، مسئولیت جمع‌آوری و تمرکز بخشیدن به آمارهای مورد نیاز، برعهده وزارت کشور گذاشته شد. تصویب نامه مذکور با انجام تغییراتی در سال ۱۳۰۷، از تصویب مجلس شورای ملی وقت گذشت و جنبه قانونی یافت و از آن زمان، اداره ثبت احوال کشور به "اداره کل آمار و ثبت احوال" تغییر نام داد. اداره مذکور از سال ۱۳۴۹ با نام "سازمان ثبت احوال کشور"، به انجام وظایف قانونی خود ادامه داده است.

در خرداد ماه سال ۱۳۱۸، اولین قانون سرشماری به تصویب شورای ملی رسید. در اجرای این قانون، سرشماری جمعیت از دهم اسفند ماه همان سال در شهر تهران و در سال‌های ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ در ۳۳ شهر کشور به تدریج به اجرا درآمد، ولی ادامه آن به علت وقایع شهریور ۱۳۲۰ به تعویق افتاد. در اسفند ماه ۱۳۳۱، سازمان همکاری آمار عمومی تشکیل شد و در فروردین سال ۱۳۳۲ قانون آمار و سرشماری به تصویب رسید. در این سال، اداره آمار و سرشماری از اداره کل آمار و ثبت احوال جدا شد و به سازمان همکاری آمار عمومی پیوست و به این ترتیب، برای اولین بار سازمانی به‌طور انحصاری موظف به جمع‌آوری آمار شد. این سازمان در سال ۱۳۳۴ به وزارت کشور وابسته شد و نام آن به "اداره کل آمار عمومی" تغییر یافت و سپس در سال ۱۳۳۵، اولین سرشماری عمومی جمعیت را در کل کشور به اجرا درآورد. با تأسیس اداره کل آمار عمومی و اجرای سرشماری عمومی کشور در سال ۱۳۳۵، فعالیت‌های آماری وارد مرحله جدیدی شد و همه‌ساله طرح‌های گوناگون آماری در زمینه‌های مختلف اجتماعی-اقتصادی به مرحله اجرا درآمد. نیاز روزافزون دستگاه‌های برنامه‌ریزی کشور به آمار و اطلاعات و ضرورت همکاری نزدیک سازمان اصلی تولیدکننده آمار با دستگاه برنامه‌ریزی، موجب شد تا در سال ۱۳۴۴، اداره کل آمار

منظور برای کاهش حجم کار مامور سرشماری، افزایش کیفیت اطلاعات و بهینه سازی مدت زمان در اختیار مامور، از اطلاعات پشتیبان در تبلت بهره گیری شد. طراحی و تعبیه توابع کنترل نرم افزاری، جهت رصد نمودن و رفع خطاهای پرسشنامه، سرعت بالای انتقال اطلاعات و ذخیره سازی در زمان عدم کار نرم افزار، از جمله نقاط قوت نرم افزار اجرای سرشماری حضوری با تبلت می باشد. ضمن آنکه در مجموع، این سرشماری با حجم نیروی انسانی کمتری اجرا گردیده و ورود اطلاعات از طریق تبلت و بارگذاری و رفع خطاها در حین عملیات اجرایی، موجب آن شد تا سرعت استخراج و جمع بندی و ارائه اطلاعات سرشماری افزایش یابد. قابل ذکر است که در جداول تفکیک شده شهرستانی، دو نقطه شهری ری و تجریش جزء محدوده شهر تهران منظور شده است.

آمارهای این فصل براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ همراه با خلاصه‌ای از نتایج سرشماری‌های قبلی و آمارگیری جاری جمعیت سال ۱۳۷۰ ارائه می‌شود. همچنین آمار مربوط به وقایع حیاتی ولادت، فوت، ازدواج و طلاق که توسط سازمان ثبت احوال استان تهران ثبت می‌شود نیز، در این فصل ارائه شده است.

تعاریف مفاهیم

جمعیت (جامعه مورد سرشماری): اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در استان قرار دارد و نیز اعضای تمامی خانوارهای معمولی غیرساکن استان، جامعه مورد سرشماری را تشکیل می‌دهند. اعضای هیئت‌های سیاسی و سفارت‌خانه‌های خارجی در ایران و افراد خانوار آنان جزو جامعه مورد سرشماری محسوب نمی‌شوند، اما ایرانیان عضو هیئت‌های سیاسی و سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور و افراد خانوار آنان، جزو جامعه مورد سرشماری به حساب می‌آیند.

خانوار: خانوار از چند نفر تشکیل می‌شود که با هم در یک اقامتگاه زندگی می‌کنند، با یکدیگر هم‌خرج هستند و معمولاً با هم غذا می‌خورند.

خانوار معمولی ساکن: خانواری که در اقامتگاه ثابت (مکان‌های محل سکونت ساخته شده از مصالح سخت و نیز

عمومی از وزارت کشور جدا و با نام "مرکز آمار ایران" به سازمان برنامه وابسته شود.

این مرکز به عنوان اولین اقدام، سرشماری عمومی نفوس و مسکن را طبق قانون در آبان ماه سال ۱۳۴۵ به مرحله اجرا درآورد.

بنا به ضرورت، قانون تأسیس مرکز آمار ایران در سال ۱۳۵۳ مورد تجدید نظر قرار گرفت و قانون فعلی این مرکز به تصویب رسید.

با تصویب قانون جدید مرکز آمار ایران و اعمال تجدید نظر در ساختار سازمانی آن، این مرکز در آبان سال ۱۳۵۵ دومین سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور را به انجام رسانید.

در سال ۱۳۶۵، اولین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در نظام جمهوری اسلامی ایران به مرحله اجرا درآمد که نتایج آن، اطلاعات و آمارهای لازم را برای انجام برنامه‌ریزی‌های توسعه اجتماعی - اقتصادی کشور فراهم آورد.

افزایش غیر قابل انتظار جمعیت کشور طی سال‌های ۱۳۵۵ لغایت ۱۳۶۵ که آگاهی از روند تغییرات جمعیت پس از سال ۱۳۵۵ را مورد تأکید قرار می‌داد و نیز با وجود جابه‌جایی‌های عمده جمعیت، ناشی از جنگ تحمیلی که چارچوب‌های آماری حاصل از سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵ را دستخوش دگرگونی‌های بزرگ و غیرقابل اغماض کرده بود، سیستم برنامه‌ریزی کشور و به تبع آن، مرکز آمار ایران را بر آن داشت که در زمانی کوتاه‌تر از فاصله متداول ده‌ساله، به انجام یک تمام‌شماری از جمعیت کشور تحت عنوان "طرح آمارگیری جاری جمعیت سال ۱۳۷۰" اقدام کند و برای اولین بار در کشور، سرشماری جمعیت را با یک آمارگیری نمونه‌ای همراه سازد. در سال ۱۳۷۵، پنجمین سرشماری عمومی نفوس و مسکن به مرحله اجرا درآمد، در سال ۱۳۸۵، ششمین سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور به اجرا درآمد و هفتمین سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور در آبان ۱۳۹۰ در سراسر کشور به اجرا درآمد.

سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ با تلفیق دو روش سرشماری اینترنتی (۹۵/۷/۲۷ الی ۹۵/۷/۲۷) و سرشماری مراجعه حضوری با استفاده از تبلت (۹۵/۷/۲۸ الی ۹۵/۸/۲۸) انجام گرفت. در این سرشماری برای اولین بار از اطلاعات ثبتی جهت افزایش کیفیت و سرعت کار استفاده گردید. به دین

ساکنه " و در غیر این صورت " خالی از ساکنه " تلقی شده است.

جمعیت ساکن در نقاط شهری: منظور از جمعیت ساکن در نقاط شهری در هر یک از محدوده‌های بخش، شهرستان، استان یا کشور، جمعیت تمامی شهرهایی است که در همان محدوده قرار دارد و جمعیت هر شهر، عبارت است از مجموع تعداد اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در آن شهر واقع است.

جمعیت ساکن در نقاط روستایی: منظور از جمعیت ساکن در نقاط روستایی در هر یک از محدوده‌های دهستان، بخش، شهرستان، استان یا کشور، جمعیت تمامی آبادی‌هایی است که در همان محدوده قرار دارد و جمعیت هر آبادی، عبارت است از مجموع تعداد اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در آن آبادی واقع است.

جمعیت غیر ساکن: منظور از جمعیت غیر ساکن در هر یک از محدوده‌های شهرستان، استان یا کشور، جمعیت تمامی خانوارهای معمولی غیر ساکنی است که در همان محدوده سرشماری شده‌اند.

سرپرست خانوار: منظور از سرپرست خانوار یکی از اعضای خانوار است که در خانوار به این عنوان شناخته می‌شود. در صورتی که اعضای خانوار قادر به تعیین سرپرست خانوار نباشند، مسن‌ترین عضو خانوار به عنوان سرپرست خانوار تلقی می‌شود. در خانوارهای یکنفره، همان شخص سرپرست خانوار است.

خویشاوندان درجه یک سرپرست خانوار: همسر، فرزند، پدر، مادر و خواهر سرپرست خانوار، خویشاوندان درجه یک وی محسوب شده‌اند.

بی همسر بر اثر فوت همسر: کسی است که همسر وی فوت شده و تا زمان پرسش مجدداً ازدواج نکرده است.

بی همسر بر اثر طلاق: کسی است که بر اثر طلاق بی همسر شده و تا زمان پرسش مجدداً ازدواج نکرده است.

هرگز ازدواج نکرده: کسی است که تا زمان پرسش ازدواج نکرده است.

مهاجران وارد شده: آن دسته از اعضای خانوارهای معمولی ساکن و دستجمعی که شهر یا آبادی محل اقامت خود را در

چادر ثابت، آلونک، کپر و ... سکونت دارد، "خانوار معمولی ساکن" نامیده می‌شود.

خانوار معمولی غیر ساکن: خانواری که در زمان سرشماری در اقامتگاه ثابتی سکونت ندارد «خانوار معمولی غیر ساکن» نامیده می‌شود. این دسته از خانوارها سه گروه زیر را در بر می‌گیرد:

۱- خانوارهایی که در زمان سرشماری در کوچ به سر می‌برند و یا در خارج شهرها و آبادی‌ها در سرپناه قابل حمل زندگی می‌کنند.

۲- خانوارهایی که در محل ثابتی زندگی نمی‌کنند و به‌طور مداوم محل زندگی خود را تغییر می‌دهند، مانند کولی‌ها.

۳- خانوارهایی که محل زندگی مشخصی ندارند و شبها معمولاً در پارکها، خرابه‌ها، زیر پلها و ... بیتوته می‌کنند.

خانوار مؤسسه‌ای: مجموعه افرادی که به دلیل داشتن هدف یا ویژگی‌های مشترک با هم در یک مؤسسه زندگی می‌کنند و آن مؤسسه بنا بر مجوز یا براساس مقررات و ضوابط معینی مسئولیت منزل دادن (ارائه محل سکونت همراه با خدمات و تسهیلات) به آنان را بر عهده دارد خانوار مؤسسه‌ای نامیده می‌شود، نمونه‌های مشخصی از خانوارهای مؤسسه‌ای عبارتند از:

پادگان‌ها و پاسگاه‌های نظامی و انتظامی، خوابگاه‌های دانشجویی که تحت مدیریت یکی از دانشگاه‌ها اداره می‌شود بجز خوابگاه‌های متاهلین، آسایشگاه‌های روانی و ...

خانوار گروهی: مجموعه افرادی که تمام یا اغلب آنان به دلیل دارا بودن شرایط خاص (به طور عمده داشتن ویژگی مشترک) اقامتگاه مشترکی را برای سکونت خود انتخاب کرده‌اند و به طور مشترک امور زندگی در آن اقامتگاه را اداره می‌کنند خانوار گروهی نامیده می‌شود.

شهر(نقطه شهری): محلی است با حدود قانونی که در محدوده جغرافیایی بخش واقع شد و از نظر بافت ساختمانی، اشتغال و سایر عوامل، دارای سیمایی با ویژگیهای شهر باشد.

آبادی (نقطه روستایی): به مجموعه یک یا چند مکان و اراضی به هم پیوسته (اعم از کشاورزی و غیرکشاورزی) گفته می‌شود که خارج از محدوده شهرها واقع شده و دارای محدوده ثبتي یا عرفی مستقل باشد. اگر آبادی در زمان سرشماری، محل سکونت خانوار یا خانوارهایی باشد " دارای

متوسط رشد سالانه جمعیت معادل ۱/۷۲ درصد بوده است. از کل جمعیت استان ۹۳/۹ درصد در نقاط شهری و ۶/۱ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته اند.

نسبت جنسی در استان برابر با ۱۰۱ می باشد، به عبارتی در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن ۱۰۱ مرد وجود داشته است. این نسبت در نقاط شهری ۱۰۱ و در نقاط روستایی ۱۱۲ بوده است. بعد خانوار (متوسط تعداد افراد خانوار) استان ۳/۰۹ می باشد که در نقاط شهری ۳/۰۷ و در نقاط روستایی ۳/۴۶ بوده است. استان تهران با تراکم ۹۶۹ نفر در کیلومتر مربع متراکم ترین استان کشور در سال ۱۳۹۵ بوده است.

از جمعیت استان ۲۰/۲ درصد در گروه سنی کمتر از ۱۵ سال، ۷۳/۰ درصد در گروه سنی ۶۴ تا ۱۵ ساله و ۶/۸ درصد در گروه سنی ۶۵ ساله و بیشتر قرار داشته اند.

در سرشماری سال ۱۳۹۵ تعداد ۴۲۸۸۵۶۳ خانوار در استان وجود داشته است. در میان خانوارهای معمولی و گروهی استان تهران، خانوارهای ۳ نفره و ۴ نفره بیشترین سهم را داشته اند، به طوری که ۳۰/۳ درصد از کل خانوارها را خانوارهای ۳ نفره و ۲۷/۷ درصد آن را خانوارهای ۴ نفره تشکیل داده اند. در بین شهرستانهای استان، شهرستان پردیس با رشد متوسط سالانه جمعیت ۱۰/۳۴ درصد بیشترین و شهرستان فیروزکوه با رشد منفی ۲/۸۲ درصد کمترین میزان رشد را دارا بوده اند.

در سال ۱۳۹۶ حدود ۲۰۰ هزار ولادت ثبت شده که از این تعداد ۴۸/۵ درصد متولدین، دختر بوده اند. تعداد فوتهای ثبت شده نیز بیش از ۵۷ هزار مورد می باشد که بیشترین فوت در رده سنی ۷۵ ساله و بیشتر می باشد. همچنین در این سال حدود ۷۹ هزار مورد ازدواج به ثبت رسیده که نسبت به سال گذشته ۲۳/۶ درصد کاهش داشته است. همچنین حدود ۳۶ هزار فقره طلاق به ثبت رسیده که نسبت به سال گذشته ۹/۷ درصد کاهش داشته است.

فاصله سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ تغییر داده اند مهاجر شناخته می شوند.

استثناً آن دسته از اعضای خانوار که به دلیل تحصیل یا کار در خارج از کشور، اسارت و مفقودالایر بودن طی ده سال گذشته مدتی دور از خانواده بوده ولی در زمان سرشماری به خانوار مربوط پیوسته اند صرفاً به دلایل فوق مهاجر تلقی نمی شوند.

سن: منظور از سن، تعداد سالهای کاملی است که از زمان تولد فرد گذشته است.

میانگین سنی: متوسط سن افراد یک جامعه است.

میان سنی: سنی است که جمعیت را از نظر تعداد به دو گروه مساوی تقسیم می کند.

ثبت وقایع حیاتی جاری و معوقه: وقایع حیاتی (تولد، فوت، ازدواج، طلاق) را که در سال وقوع ثبت می شود، جاری می نامند و وقایعی که بعد از سال وقوع ثبت شده باشد، معوقه نامیده می شود.

ثبت ولادت: عبارت است از اعلام واقعه ولادت توسط اعلام کننده به مامور ثبت احوال به منظور تنظیم سند ثبت کل وقایع.

ثبت فوت: عبارت است از اعلام واقعه فوت توسط اعلام کننده به مامور ثبت احوال به منظور تنظیم سند وفات.

لازم به ذکر است در جداول مربوط به خانوار و جمعیت سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵، دو نقطه شهری ری و تجریش جزء محدوده شهر تهران منظور شده است.

گزیده اطلاعات

بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در آبان ماه ۱۳۹۵ جمعیت استان تهران برابر با ۱۳۲۶۷۶۳۷ نفر می باشد (۵۰/۳ درصد مرد و ۴۹/۷ درصد زن) که در مقایسه با سرشماری عمومی نفوس و مسکن آبان ۱۳۹۰